

2. Алексеенко Т. Ф. Педагогічні проблеми молоді сім'ї: Навч. пос. – К.: ІЗМН, 1997. – 116 с.
3. Баркан А. И. Практическая психология для родителей или как научиться понимать своего ребенка. – М.: АСТ – ПРЕСС, 2000. – 432 с.
4. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї: Курс лекцій. – К.: МАУП, 2001. – 247 с.
5. Психологія та педагогіка сімейного спілкування / За ред. В. А. Семиченко, В. Є. Заслуженюк. – К.: Веселка, 1998. – 210 с.

УДК 371.3

Рацул А.В.

ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В СЕРЕДНІХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

***Анотація.** У статті розглядається досвід застосування у навчанні іноземних мов мультимедійних технологій, які передбачають поєднання в собі навчання, розвитку та виховання, створюють умови для саморозкриття особистісного потенціалу учнів через включення їх у різноманітні види діяльності.*

***Аннотация.** В статье рассматривается опыт использования мультимедийных технологий обучения иностранным языкам в средней школе, которые предусматривают сочетание в себе обучения, развития и образованности, создают условия для самореализации личностного потенциала учеников, благодаря внедрению этих технологий в разнообразные виды деятельности.*

***Annotation.** The article describes the experience of using modern means such as multimedia technologies in the process of teaching foreign languages, which provide the unification of studying, development and bringing up, also create the conditions for the pupils' personal potential realization because of including these technologies into various kinds of activity.*

Становлення нової системи освіти, орієнтованої на входження до світового освітнього простору, стало ознакою сьогодення. Так, зміст освіти збагачується новими пошуками шляхів формування творчих умінь учня, розвитком здібностей учнів оперувати інформацією, творчо розв'язувати педагогічні проблеми з акцентом на індивідуалізацію освітніх програм. Традиційні способи – усне мовлення і письмо, телефонний і радіозв'язок – поступаються місцем комп'ютерним засобам навчання, використанню телекомунікацій глобального масштабу; спостерігається подальша інтеграція освітніх факторів: школи, сім'ї, мікро- і макросоціуму.

Використання освітніх технологій є актуальною, науково-педагогічною проблемою. Так, у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників висвітлено сутність поняття технологій навчання (М. Кларін, Л. Кондрашова, А. Нісімчук, О. Пехота, І. Прокопенко, С. Сисоєва, І. Смолюк, Ф. Янушкевич, Г. Селевко та ін.). Обґрунтування принципів можливостей використання різних методик та технологій навчання іноземних мов в середній школі, формулювання загальних концептуальних положень стосовно організації навчальної діяльності з іноземної

мови розглядаються у працях І. Бім, Г. Китайгородської, Г. Лозанова, А. Миролюбова, О. Полат, В. Плахотника, Ф. Рабіновича, Т. Сахарової та ін.

Мета нашої статті – узагальнити практичний досвід розвитку педагогічних технологій навчання іноземних мов у старших класах середніх загальноосвітніх закладів освіти. Для вирішення вказаної мети постало завдання визначити найбільш оптимальні педагогічні технології навчання іноземних мов у середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладах на сучасному етапі розвитку освіти в Україні.

В цілому відзначаємо, що зміст навчальної дисципліни „іноземна мова” був значно модернізований в Україні в кінці ХХ століття, але не знайшов належного відображення у підручниках та навчальних посібниках для старшокласників. Це призвело до необхідності модернізації існуючих технологій навчання іноземної мови та застосування нових інформаційних технологій навчання. На початку ХХІ століття у навчання іноземної мови інтенсивно починають впроваджуватися нові інформаційні технології.

У ці роки все частіше порушується питання про застосування нових інформаційних технологій в середній школі. Це не тільки нові технічні засоби, але й нові форми та методи викладання, новий підхід до процесу навчання. Основною метою навчання іноземних мов, як і раніше, є формування і розвиток комунікативної культури школярів, навчання практичного оволодіння іноземною мовою. Завдання вчителя полягає у тому, щоб створити умови практичного оволодіння мовою для кожного учня, вибрати такі методи навчання, які допомогли б кожному учню виявити свою активність, свою творчість; активізувати пізнавальну діяльність учня в процесі навчання іноземних мов. Сучасні педагогічні технології такі, як навчання в співпраці, проектна методика, використання нових інформаційних технологій, Інтернет-ресурсів допомагають реалізувати особистісно-орієнтований підхід у навчанні, забезпечують індивідуалізацію і диференціацію навчання з урахуванням здібностей дітей, їхнього рівня навченості, нахилів і т. ін.

Різноманітність тем, видів діяльності, барвистість, захопливість комп'ютерних програм викликають значний інтерес в учнів. Наявні сьогодні CD-ROM-диски уможливають виводити інформацію у вигляді тексту, звука й відеозображення. Навчання за допомогою комп'ютера дає можливість організувати самостійні дії кожного учня. При навчанні аудіювання кожний учень дістає можливість чути іншомовне мовлення, при навчанні говоріння кожний учень може вимовляти фрази іноземною мовою у мікрофон, при навчанні граматичних явищ кожний учень може виконувати граматичні вправи, добиваючись правильних відповідей і т.д.

Проте наявні в продажу комп'ютерні навчальні програми з іноземних мов не завжди відповідають основним вимогам шкільних програм, вони призначені в основному для індивідуальних занять, для самостійного вивчення іноземних мов. І в той же час без досвідченого викладача такий спосіб вивчення мови є малоефективним. Звичайно, створені комп'ютерні програми, що підтримують курси вивчення іноземних мов, які вже існували раніше, наприклад, „Reward”. Навчання за такими програмами проводиться в певній системі. Але не кожна школа могла дозволити собі придбати такі дорогі підручники і CD-ROM-диски до них.

На початку XXI століття велику популярність в учнів мали відеокурси „Video English for School” і „Everyday Conversations in English”. Ці відеокурси випущені видавництвом „Титул” спільно з телебаченням Манчестерського університету й компанією Language Video Production (LVP).

Варто зауважити, що ці відеокурси популярні більш ніж у 27-и країнах світу протягом багатьох років завдяки своїй унікальній методиці. Кожний сюжет повторюється в різних варіантах 2–4 рази (тривалість кожного варіанта сюжету 1–4 хвилини): 1) ті, що навчаються, слухають діалог акторів; 2) діалог повторюється із субтитрами; 3) актори звертаються до тих, що навчаються, з питанням, і на екрані з’являється текст-підказка відповіді; те ж відбувається, якщо питання повинні задати ті, що навчаються; 4) актори продовжують діалог з тими, що навчаються, але цього разу підказкою є перші букви слів, які треба вимовити.

Так, відеокурс „Video English for School” складається з 5-и (або 4-х) касет і містить 99 сюжетів, які допоможуть учням активізувати базові знання з англійської мови. Відеокурс може бути використаний: з різними навчально-методичними комплексами в масовій школі; на будь-якому, у тому числі і початковому, етапі навчання; для роботи в класі; для самостійної роботи.

Лексика та граматики обробляються в ситуаціях, типових для англійського середовища, й охоплюють тематику програмних вимог для середньої загальноосвітньої школи. Діалоги, що містяться у відеокасетах, побудовані так, що дають змогу глядачу не тільки розуміти мову носіїв мови, але й „спілкуватися” з ними. Діалогічна форма спілкування є найбільш характерною для вияву комунікативної функції мови. Діалогічне спілкування охоплює два нерозривно зв’язані види мовної діяльності – говоріння й слухання. При цьому воно розглядається як єдність лінгвістичного й паралінгвістичного компонентів. Отже, діалогічне спілкування може бути запропоноване й глядачу. Більш того, зовні виражений компонент відіграє іноді провідну роль як при оформленні вербального компонента (частина інформації виражається мімікою, жестами), так і для розуміння його. (Зміст деяких фраз може бути незрозумілим, якщо діалог проводиться лише на слух). З цього виходить, що знайомство із зовнішнім компонентом діалогічного спілкування необхідне, оскільки ігнорування його в процесі навчання явно зумовлює неповноцінні результати в спілкуванні не тільки з погляду розуміння діалогічного мовлення, але і з погляду оформлення власних висловів: мовлення учнів у результаті такого навчання виявляється неприродною.

Очевидно, що в рамках навчальних занять демонстрація діалогічного спілкування необхідна. Відеокурс „Video English for School” дає прекрасну можливість навчання діалогічного мовлення з використанням діалогу-зразка. Робота з діалогом-зразком починається за схемою, поданою у відеокурсі. Проте для розвитку умінь діалогічного спілкування на такому мовному матеріалі цих завдань буває недостатньо, тому вчитель, виходячи з конкретних умов своєї групи, використовує й інші прийоми.

Одним з таких прийомів, з якого починається формування навичку мовного спілкування, є робота з картками. Ця робота може проводитися в парах, ланцюжком, з цілою групою, залежно від складності відеосюжету й від підготовленості групи. Учитель готує картку реплік. Якщо група сильна, то учні готують самі картку: кожна репліка виписується на окрему картку. Потім проводиться „карткова гра”. Розмістивши перед собою картки, партнери проводять „раунд”, у якому один кидає репліку-провокацію, репліку-виклик, а інший повинен

негайно парировати її. Таким чином, на мінімальній діалогічній єдності (дві репліки: репліка-стимул і репліка-відповідь) відпрацьовується швидкість реакції, темп мовлення, а також природне експресивне оформлення висловлювання, тобто здійснюється підготовка до мовного спілкування з урахуванням єдності його лінгвістичного й паралінгвістичного компонентів.

Далі йде тренування у власному мовному спілкуванні – розігрування міні-ситуацій на відпрацьованому мовному матеріалі. Ефективність використання відеофільмів при навчанні мови залежить не тільки від точного визначення його місця в системі навчання, але й від того, наскільки раціонально організована структура відеозаняття, як злагоджені навчальні можливості відеофільму із завданнями навчання. У структурі відеозаняття для навчання усного мовлення можна виділити чотири етапи: 1) підготовчий – етап попереднього зняття мовних і лінгвокраєзнавчих труднощів; 2) етап сприйняття відеофільму – розвиток умінь сприйняття інформації; 3) етап контролю розуміння основного змісту; 4) етап розвитку мовних умінь і навиків усного мовлення. Четвертому етапу може передувати повторний перегляд фрагменту.

Для розвитку навиків монологічного висловлювання використовуються відеокасети з курсу „Everyday Conversations in English”, оскільки вони мають оповідний, описовий характер, що властиво монологічному мовленню. Оволодінню вміння зв'язного висловлювання повинна передувати робота над мовним матеріалом. Іншими словами, учневі потрібно забезпечити достатнє тренування в правильності фонетичного, граматичного та лексичного оформлення висловлювань. Цьому сприяють різні вправи, розроблені до кожного відеосюжету.

Наявність відеокопій удома забезпечує можливість для самостійної роботи в домашніх умовах, що дає можливість при менших часових та енергетичних витратах добитися оволодіння великим обсягом мовного матеріалу та при більшому ступені автоматизації відповідних навиків і умінь. Завдяки тривимірній дії: синтезу звуку, дії та емоційного переживання, що має місце при роботі з відеоматеріалом, забезпечується мимовільність і міцність запам'ятовування мовних кліше й створення стійких асоціативних зв'язків. Завдяки систематичній „присутності” учня в умовно-реальному мовленнєвому середовищі, роль якого виконує відеоматеріал, створюється мовний потенціал, що на певній стадії (у різних учнів у різний час) виводить їх на якісний рівень володіння іноземною мовою.

Спеціальним чином підібрані й організовані наочні засоби навчання на різного роду носіях: відеоматеріали (фільми, телепередачі, відеокліпи), а також статичні тематичні зображення (слайди, транспаранти, картинки, малюнки, плакати, таблиці, схеми) давно й успішно використовуються у навчальному процесі як складова його частина, будучи найбільш доступною для сприйняття формою подання навчального матеріалу. Вони створюють особливе наочно-мотиваційне середовище, яке через своє змістовне єство сприяє розвитку пізнавальної активності, творчих здібностей учнів і формуванню їхньої освітньої, когнітивної і комунікативної компетенції. Крім того, будучи усвідомленим або неусвідомленим „зовнішнім подразником”, стимулом, наочні засоби навчання дають учню додаткову психологічну опору для успішного засвоєння навчального матеріалу за рахунок конкретизації абстрактного, тобто віддзеркаленні й відображенні в його свідомості зорових образів, що сприймаються. Таким чином, образотворча наочність на уроці є тим оточенням, свого роду візуальним

контекстом, без якого неможливе ефективне формування й розвиток різного роду компетенцій учнів – як загальнонавчальних, так і конкретно-наочних.

З погляду когнітивної психології візуальний контекст, по-перше, дає учню зовнішнє посилення, що підсилює і підкріплює його очікування – змістовну антиципацію, а по-друге, формує істотний стимул для сприйняття нової інформації, тобто допомагає новому образу потрапити у сферу зберігання схожої інформації, підвищуючи тим самим готовність сприйняття. Це явище – свого роду зв'язок візуального контексту й порога сприйняття інформації або зв'язок стимулів та очікувань, ще раз доводить положення, відоме будь-якому вчителю-практику: різноманітний за формою стимул, що здійснюється з високою частотністю й підкріплюваний візуальним контекстом, дає змогу не тільки швидко класифікувати інформацію, що сприймається, або пізнавати її, але й ефективно засвоювати на активно діяльній рівні, тобто переводити з рецептивної сфери діяльності в продуктивну.

Нові й, мабуть, безмежні можливості створення засобів образотворчої наочності надаються мультимедійними технологіями. У наш час комп'ютер є найдосконалішим технічним засобом навчання, оскільки допомагає з'єднати в рамках однієї радіоелектронної системи функції декількох пристроїв – телевізора, аудіо- і відеомагнітофона, універсального пристрою для читання й відтворення, друкарської машинки, ЕОМ, мольберта, креслярської дошки, пристрою вербальної і невербальної інформації (якщо мати на увазі доступ в Інтернет й електронну пошту) і т. ін., що використовуються звичайно в навчальному процесі.

Така багатофункціональність комп'ютера при роботі з джерелами інформації різного типу (або його мультимедійні властивості) дає змогу створювати й відтворювати програмні продукти, основною характерною межею яких з погляду навчальних технологій є інтерактивна наочність – ефект занурення в навчальне програмне середовище і взаємодії з нею. Це особливий і вищий у наш час вид наочності, спочатку створюваний автором-розробником програмного продукту, дає можливість користувачу „вступати в діалог” з комп'ютером за рахунок наявності певного набору опцій, які супроводжуються ефектами анімації, що демонструється в заданому темпі й послідовності. При цьому учень докладає цілеспрямовані інтелектуальні зусилля, пізнаючи логічні зв'язки, характер взаємодії між предметами та явищами, тобто засвоює не окремі статичні образи, а смислові схеми, що схоже на набуття досвіду самостійного дослідження.

Крім того, віртуальна присутність користувача в програмному навчальному середовищі мобілізує всі основні канали сприйняття нової інформації – візуальний, слуховий і моторний, сприяє можливості працювати паралельно й погоджено – так, як це звичайно відбувається в буденній реальності. Сприйнята таким чином інформація, що спирається не на розсіяну, а на вибіркочну увагу, ефективно піддається обробці в результаті мовленнєво-мислительних операцій, надійніше зберігається в пам'яті й швидше згадується. Адже саме вибіркочна увага, на думку фахівців з когнітивної психології, є основою цілеспрямованого та ефективного навчання [1, 135].

Програмні продукти, що використовуються в освітній сфері, або освітні електронні ресурси з іноземної мови можуть бути розділені на такі групи відповідно до їхнього змісту й функціонального призначення: 1) інформаційно-довідкові матеріали (енциклопедії, довідники, словники, журнали, газети, альманахи); 2) електронні книги для читання; 3) фільми на DVD; 4) бібліотеки

електронних наочних посібників і бази даних; 5) методичні матеріали на електронних носіях (розробки уроків, методичні рекомендації з навчання аспектів мови і видів мовленнєвої діяльності, тести й інші контрольні-вимірвальні матеріали); 6) Інтернет-ресурси; 7) комбіновані електронні засоби навчання (навчальні програми, електронні підручники, збірки вправ і розвивальні ігри); 8) навчально-методичні програмні засоби для супроводу уроків іноземної мови (демонстраційні матеріали, презентації, проекти, комп'ютерні розробки уроків і т. п.), створені вчителем для конкретного уроку.

Інформаційно-довідкові матеріали для вчителя та учнів на CD або DVD містять величезний обсяг фактологічних даних та ілюстративного матеріалу, який поданий звичайно в привабливішій формі, ніж на паперових носіях. За рахунок анімації, системи пошуку, відеофрагментів, різних звукових ефектів, вікторин, тестів та інших форм контролю знань ці електронні ресурси можуть змагатися з мультимедійними навчальними посібниками. Вони, зазвичай, не використовуються самостійно, а відіграють допоміжну роль як джерело інформації для роботи над проектами, презентаціями, електронними рефератами.

Електронні книги для читання і DVD-фільми надзвичайно привабливі для учнів, а вчителю вони дають можливість працювати на рівні гіпертексту (в широкому значенні), забезпечуючи тим самим текстову та образотворчу наочність для всього класу й управляючи процесом читання / перегляду в контексті матеріалу, що вивчається.

Електронні наочні помічники й методичні матеріали є ресурсом учителя, надаючи йому методичну допомогу при підготовці до уроків, складанні контрольних завдань, підбитті підсумків оволодіння навиками та вміннями.

Інтернет-ресурси об'єднують у собі властивості всіх вищезазначених програмних продуктів, будучи наймогутнішим сьогодні засобом отримання інформації, розв'язання навчальних завдань і ділового електронного спілкування.

Наявні навчальні програмні продукти є найбільш завершеними й самодостатніми видами електронних ресурсів і націлені на вищий ступінь автономії учня. Вони здебільшого призначені для самостійної роботи в класі або вдома, коли складові навчальної діяльності управляються і контролюються самими учнями, а моніторинг здійснюється вчителем. Вони є дуже зручним та ефективним засобом навчання, якщо поставлене завдання самостійного відпрацювання тієї або іншої теми. Через широкий вибір навчальних ситуацій матеріал, що вивчається, може опрацьовуватися більш глибоко за рахунок багаторазового виконання заданих дій і необхідних операцій, відпрацювання практичних навичок і доведення їх до автоматизму. Проте такі програмні засоби дещо відокремлюють учителя від учня, зводячи їхню співпрацю до мінімуму. Адже саме активна співпраця учня і вчителя сприяє підвищенню ефективності пізнавального процесу на уроці. Цей чинник багато супротивників упровадження мультимедійних технологій у навчальний процес ставлять у вину електронним підручникам [2, 57].

Очевидно, що застосування мультимедійних технологій у навчальному процесі слід неодмінно дозувати, тобто відбирати програмні продукти так, щоб вони повністю відповідали своїм змістом тематиці навчального матеріалу уроку, підходу вчителя, віку й інтересам учнів і володіли всіма перевагами мультимедійних електронних ресурсів.

Більшість з перерахованих видів програмних продуктів досить широко презентована на ринку освітніх електронних ресурсів і надає тій або іншій групі

потенційних користувачів можливість широкого вибору. І технічно, і змістовно ці продукти бувають, зазвичай, достатньо високої якості, оскільки створюються професійними програмістами в співдружності з фахівцями. Проте, на жаль, вони дуже часто не відповідають очікуванням конкретного вчителя. Використовуючи цей матеріал як додатковий, учителю доводиться адаптувати його під „свій”, часто вдаючись до штучних прийомів, що не відповідають логіці уроку.

Тут можна частково погодитися з дещо категоричною думкою В. Безпалька, який відзначає, що „прийнята на сьогодні методика, коли програмісти дотепно й винахідливо створюють так звану „оболонку” навчальної програми, а потім пропонують методистам наповнити цю оболонку навчально-виховним процесом, схожим на педагогічне прокрустове ложе для дидактики. Тільки наступний шлях створення комп’ютерних навчальних систем має майбутнє: спочатку проектування дидактичного процесу, а потім створення його комп’ютерної оболонки” [3, 76]. Це зовсім не означає, що все, що створюється не вчителем, є марним і малоефективним. Йдеться про необхідність створення вчителем власних розробок, без яких неможливо провести жоден хоч трохи успішний урок, не говорячи вже про ефективний сучасний урок, і які можуть бути якісно створені тільки із залученням програмних продуктів, що є на освітньому ринку, створених професійними програмістами.

Так, учителі англійської мови Кіровоградської школи № 11 використовують на уроках такі комп’ютерні програми, як „Triple play plus in English”, „English on holidays”, „English Gold”, „Hello, America!”, „Bridge to English”, „Professor Higgins”, „English for communication”, „Tripple play plus in German”, „Deutsch Gold”, „Berlitz German”, „Russtel Test”, „Говорящий оксфордский словарь”, німецько-російський словник „Polyglossum” та інші. Практично до кожного розділу підручника можна підібрати матеріал однієї з названих програм і використати її фрагмент на уроці як допоміжний засіб при введенні нового лексичного або граматичного матеріалу, відпрацювання вимови при навчанні діалогічного мовлення, читання і письма, а також – при тестуванні. Учні працюють з комп’ютерними програмами не весь урок, а тільки частину його, приблизно 10–15 хвилин.

Існують побоювання, що техніка може витіснити вчителів. Деякі вчителі скептично ставляться до такої методики. Можливо, вони мають рацію. Ми не стверджуємо, що живого вчителя треба замінити на електронного. Як допоміжні засоби навчання іноземної мови, комп’ютерні програми мають свої переваги. Вони допомагають здійснювати індивідуальний підхід до учнів, комп’ютери займаються з кожним стільки, скільки потрібно. Особливу увагу надається учням, що відстають у навчанні. Мультимедійні засоби дають змогу вчителю коригувати зміст навчання, виходячи з інтересів і можливостей окремих учнів. Вони можуть використовувати мультимедійні елементи в своїх домашніх роботах, передаючи їх в електронній формі на дискеті або через Інтернет.

Нові інформаційні технології, на погляд учителів іноземних мов м. Кіровограда, відкривають великі можливості розширення освітніх рамок з кожної навчальної дисципліни. У цій школі це особливо відчували учні, які брали участь у проектних роботах з англійської мови. Зануритися повністю в англійську мову, використовувати автентичну інформацію з англомовних країн, дає змогу нам (і вчителям, і дітям) взяти участь у міжнародних телекомунікаційних проектах.

Таким чином, можемо стверджувати, що мета навчання іноземної мови – це розвиток комунікативної діяльності учнів, тобто практичного володіння іноземною

мовою. Завдання вчителя – активізувати діяльність кожного учня в процесі навчання, створити ситуації для їхньої творчої активності. Використання сучасних засобів таких, як комп'ютерні програми і Інтернет-технології, уможливають розв'язувати ці завдання.

Література:

1. Основи нових інформаційних технологій навчання: Посібник для вчителів / Авт. кол.; За ред. Ю.І. Машбиця / Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К.: ІЗМН, 1997. – 264 с.
2. Соломахина И.А. Использование мультимедийных средств в обучении иностранных языков / И.А. Соломахина, Г.Н. Малюкова // Мультимедийный сборник Фестиваля педагогических идей „Открытый урок” – 2004-05 уч. год., разд. „Преподавание иностранных языков”. – М.: Издательский дом „Первое сентября”, 2005. – С. 56 – 62.
3. Беспалько В. П. Образование и обучение с помощью компьютеров (педагогика третьего тысячелетия) / Владимир Павлович Беспалько. – М.: Изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж: Изд-во НПО „МОДЭК”, 2002. – 352 с.

УДК 37(09)

Рацул О.А.

ВПЛИВ ОСОБИСТОСТІ МИХАЙЛА ДРОГОМАНОВА НА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ТА ПОЧУТТЯ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ У ПРОГРЕСИВНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Анотація. У статті висвітлюється вплив особистості М.Драгоманова на формування світогляду та почуття громадянськості у студентства та прогресивної української інтелігенції другої половини ХІХ – початку ХХ століття.

Аннотация. В статье рассматривается влияние личности М.Драгоманова на формирование мировоззрения и чувства гражданственности у студентов и прогрессивной украинской интеллигенции второй половины ХІХ – начала ХХ века.

Annotation. The article describes Dragomanov's influence on the students' and progressive Ukrainian intelligence's views and feeling of citizenship in the second part of the ХІХ – the beginning of the ХХ century.

Як свідчить аналіз архівних та історико-педагогічних джерел, переважна більшість видатних українських діячів другої половини ХІХ – на початку ХХ століття (В.Антонович, М.Максимович, Д.Багалій, М.Драгоманов, Г.Житецький, О.Кониський, М.Костомаров, О.Потебня, М.Сумцов та інші) пов'язували свою діяльність з просвітництвом, з освітою. Усіх їх об'єднувала глибока освіченість та прагнення створити національну школу на народній основі з використанням багатих виховних традицій, що склались у віковичному досвіді українського народу. Великого значення названі вище українські просвітники надавали вивченню історії українського народу, починаючи від найдавніших часів, літописів, звичаїв, обрядів, фольклору, різного роду архівних джерел та етнографічних матеріалів. Всіх їх об'єднувало прагнення до знань, постійний пошук шляхів до власного самовдосконалення, формування особистостей